

חלון בטומאת אוהל – צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

א. פתיחה

ב. יסוד טומאת אוהל

1. הבנה ראשונה: 'אוהל המת' כטומאה עצמאית
2. הבנה שנייה: האהלה כהרחבה של טומאת מגע
3. שתי הבנות גם בשמה של מסכת אהלות
4. חילוק בין 'אוהל נגיעה' ל'אוהל המשכה'

ג. דין חלון

1. שתי הבנות בדין שטומאה אינה עוברת בין אוהלים
2. שתי הבנות באופי הדין של מעבר טומאה כשיש חלון בין האוהלים
3. מחלוקת הש"ך והמג"א בתוקף דין חלון, ותלייתו בשתי ההבנות באופי הדין
4. מעמד החלון בתחומים נוספים: כוהן נזיר ומצורע
5. שורש איסור טומאה בכוהן ונזיר
6. דין פרדסקים שבתוך כותל
7. אי-מעבר טומאה לבית, מביב שפתוח לבית בפתח ששיעורו פותח טפח

ד. שיעור החלון

1. שתי הבנות בשיעור החלון
2. חילוק בין שיעור פתח להכניס טומאה לשיעור פתח להוציאה
3. חלון העשוי מאליו

ה. מיעוט החלון

1. אופי המיעוט
2. שני סוגי מיעוט

ו. סיכום

א. פתיחה

ההלכה של מעבר טומאה דרך חלון באוהל המת מוזכרת לראשונה באמצע הפרק השלישי של מסכת אהלות:

כזית מן המת – פתחו בטפח, והמת – פתחו בארבעה טפחים, להציל הטומאה על הפתחים; אבל להוציא הטומאה, בפתח טפח. (משנה, אהלות ג, ו)

המשנה מבדילה בין שתי הלכות:¹

א. ההלכה שברישא עוסקת במת הנמצא במקום בעל כמה פתחים סגורים. הנחת המוצא היא שכל הפתחים טמאים, מדין 'סוף טומאה לצאת'. על גבי זה, המשנה קובעת שאם פתחו את אחד הפתחים כדי להוציא ממנו את המת, יש בזה כדי לטהר את שאר הפתחים. בהלכה זו, קיים חילוק בין כזית מן המת ששיעור הפתח הנדרש עבורו הוא טפח; למת שלם, ששיעור הפתח הנדרש עבורו הוא ארבעה טפחים.

ב. ההלכה שבסיפא עוסקת במעבר טומאה דרך 'חלון' פתוח, ששיעורו בפותח טפח. עיקר העיסוק בדיני חלון מופיע בפרק יג במסכת אהלות. המשנה הראשונה בפרק עוסקת בשיעורים השונים של החלון:

העושה מאור בתחלה, שעורו מלא מקדח גדול של לשכה. שירי המאור, רום אצבעיים על רוחב הגודל. אלו הן שירי המאור: חלון שסתמה ולא הספיק לגומרה, חררוהו מים או שרצים או שאכלתו מלחת, שעורו מלא אגרוף. חשב עליו לתשמיש, שעורו בפותח טפח; למאור, שיעורו מלא מקדח.
(משנה, אהלות יג, א)

המשנה מזכירה שלושה שיעורים בדיני חלון:

א. חלון שעשוי לשימוש, שיעורו טפח על טפח.

ב. חלון שעשוי למאור, שיעורו במלא מקדח.

ג. חלון שנעשה מאליו, שיעורו במלא אגרוף.

יש לדון, האם שיעורים אלו הם דוגמאות של עיקרון אחד משותף שעליו בנוי דין החלון, או שמא כל אחד מהשיעורים משקף עיקרון אחר.² בהבנת שיעורים אלו, יש לבאר את מטרת החלון באוהל המת ודרך פעולתו. את הדיון הזה נפתח בבירור מהותה ואופייה של טומאת אוהל בכלל ודין חלון בפרט. על גבי היסודות שיתבארו במהות הטומאה ובאופי

1. חילוק זה לכאורה פשוט, שכן בשונה מהחלון שיוצר הגדרה אובייקטיבית של פתח ועל כן שיעורו בפותח טפח, בדין סוף טומאה לצאת, הגדרת הפתח נקבעת על פי אותה טומאה שעשויה לצאת ממנו, ועל כן שיעורו תלוי בגודל הטומאה. עם זאת, ייתכן שמדובר בהבדל עקרוני יותר, שמעבר טומאה דרך חלון הוא הרחבה של טומאת אוהל (בין מצד המבנה ובין מצד התפשטות הטומאה, כפי שיבואר להלן), וזאת לעומת דין סוף טומאה לצאת, שהוא דין עצמאי ואינו הרחבה של טומאת אוהל (להרחבה בדין סוף טומאה לצאת, עיין בספר פתח האהל לר"מ קויפמאן, שער א' סימן א', בספר מנחה טהורה של הרב דני וולף שליט"א, עמ' 121-126, ובהערה 33 להלן).

2. נציין שבפירוש הר"ש בהמשך המשנה (ד"ה להביא) מבואר שרבי שמעון חולק על השיעורים האלו, ולדעתו יש רק שיעור אחד של חלון, והוא השיעור של טפח על טפח.

הדין של חלון, נשוב ונעיין בשיעורים השונים שנאמרו במשנה, ובהבנת מטרת החלון בכל אחד מהשיעורים.

ב. יסוד טומאת אוהל

1. הבנה ראשונה: 'אוהל המת' כטומאה עצמאית

המקור לטומאת אוהל מופיע בתחילת פרשת חוקת:

זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים.
(במדבר יט, יד)

על פסוק זה נאמר בספרי:

בא הכתוב ולימד על המת טומאה חדשה, שמתמא באהל. (ספרי, חוקת קכו)

בספרי נאמר שטומאת אוהל היא 'טומאה חדשה' בטומאת מת. באופן פשוט, ה'חידוש' שבטומאת אוהל הוא בהרחבת דרכי ההיטמאות: המת מטמא באוהל, ולא רק במגע ישיר עם מקור הטומאה, כפי שמצינו בטומאות האחרות.

אולם, ייתכן שהספרי מצביע כאן על חידוש עקרוני יותר ביחס לטומאת אוהל, חידוש שאינו נוגע רק לאופן ההיטמאות, אלא גם לאופי הטומאה ולמהותה. הווי אומר, החידוש בטומאת אוהל מעניק לאוהל מעמד ייחודי של 'מקום המת', שהוא מקור חדש של טומאה. נמצא, שהנטמא באוהל המת אינו נטמא מהמת עצמו אלא מהאוהל, שמעמדו הוא 'מקום המת'.³

2. הבנה שנייה: האהלה כהרחבה של טומאת מגע

גישה אחרת בהבנת טומאת אוהל עולה מפסוק אחר בהמשך הפרק:

וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או כמת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים.
(במדבר יט, טז)

הגמרא לומדת שפסוק זה עוסק באדם שמאהיל על המת:

דתינא: וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או כמת. על פני השדה – זה המאהיל על פני המת.
(נדרים נג ע"ב)

הרא"ש מבאר את הדרשה הזאת:

3. [הערות עורך (ה"ד): לכאורה מהלשון "באהל" משמע שהאוהל הוא אופן ההיטמאות, ולא מקור הטומאה. ומבחינה תחבירית, המילה "באהל" היא תיאור אופן (או תיאור מקום), ונושא המשפט הוא המת.]

על פני השדה – זה המאהיל על פני המת, דמשמע מגע שהוא באויר על פני השדה, והיינו אהל.
(פירוש הרא"ש, שם)

הרא"ש מגדיר את טומאת המאהיל על המת כטומאת מגע דרך אוויר. מדבריו משמע שטומאת אוהל אינה טומאה חדשה, אלא יישום נוסף של טומאת מגע המוכרת.

והנה, יש לדון מהו הגורם ליצירת המגע בטומאת אוהל, ועניין זה עצמו עשוי להתבאר באחד משני אופנים: א. המגע נובע מפעולת האהלה של האוהל, שיוצרת זיקה הדומה למגע בין המת לבין הדבר הנטמא. ב. הטומאה עצמה מתפשטת בצורה מטאפיזית, ובכך נוצר מגע עם החפץ שנטמא. כך נשמע בדבריו של המיוחס לרש"י על הגמרא שקובעת שגם כניסה במקצת מטמאת את האדם בטומאת אוהל:

דכיון דעילל ידיה, דאורחיה דאיניש בהכי – איטמי ליה, דכמאן דנגע בטומאת המת שבפנים דמי.
(המיוחס לרש"י, נזיר מג ע"א ד"ה בבית)

הדברים מפורשים עוד יותר בדברי התוספות על אתר:

דאהל המת כמליא טומאה דמי, ומיד שהושיט ידו מבפנים, כאילו נגע במת.
(תוספות, שם ד"ה בבית)

הגר"א מעלה הבנה דומה בביאור הדרשה של הגמרא לעיל:

דכי מאהיל על הטומאה הרי הטומאה עולה עד המאהילו והוי כנוגע בה
(אליה רבה, אהלות ג, א)⁴

ניתן לסכם שמהפסוקים ומדברי חז"ל והראשונים, ניתן ללמוד על שתי גישות מרכזיות בהבנת אופייה של טומאת אוהל:

א. מדובר בסוג של טומאת מגע במת עצמו דרך אוויר האוהל, או כיצירת זיקה באמצעות פעולת האהילה, או כמגע ממשית בטומאה המתפשטת.

ב. מדובר בטומאה חדשה, שבה מבנה האוהל מהווה מקור עצמאי לטומאה.

3. שתי הבנות גם בשמה של מסכת אהלות

שאלה יסודית זו מתעוררת אף בנוגע לשם של מסכת אהלות. ה'מלאכת שלמה' (אהלות א, א) הוא בדעה שהמסכת נקראה 'אהלות' בהתייחס לחפצא של האוהל. שיטתו עשויה להתפרש כהוכחה שמקור הטומאה הוא במבנה האוהל הנקרא 'מקום המת'. לעומת זאת,

4. נראה שהמקור להבנה הזאת הוא בהלכה של טומאה רצוצה כפי שעולה בדברי רש"י בחולין (קכד, ב): "דהלכה למשה מסיני היא, דטומאה רצוצה בוקעת, הוי כמאן דמלי טומאה כל חלל".

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

בנוסחאות רבות של המשנה, שם המסכת הוא 'אהילות' ולא 'אהלות',⁵ מלשון 'מאהיל', מה שלכאורה מתייחס לפעולת האהלה שיוצרת את המגע בין המת לדבר הנטמא.

4. חילוק בין 'אוהל נגיעה' ל'אוהל המשכה'

ניתן להציע גישה נוספת שמחלקת בשאלה העקרונית הזאת בין טומאת אוהל לטומאת מאהיל. המשנה באהלות עוסקת בשאלה האם טומאת אוהל מצטרפת לטומאת מגע, כאשר הכלל הוא שרק דרכי היטמאות שזהות באופיין מצטרפות.⁶ בתחילת המשנה, מתבאר שלדעת חכמים הטומאות מצטרפות:

הנוגע בכשני חצי זיתים מן הנבילה, או נושאן כמת, הנוגע בכחצי זית ומאהיל על כחצי זית, או נוגע בכחצי זית וכחצי זית מאהיל עליו... ר' דוסא בן הרכינס מטהר, וחכמים מטמאין. (משנה, אהלות ג, א)

בהמשך המשנה, מופיעה מחלוקת בין התנאים בשאלה זו:

אבל הנוגע בכחצי זית ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית, או מאהיל על כחצי זית ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית, טהור. אמר ר' מאיר: אף בזה, רבי דוסא בן הרכינס מטהר, וחכמים מטמאין.

הגמרא בחולין מביאה את דברי רבא, שמהם עולה יישוב לסתירה זו:

רבא אמר: אפילו למעלה מטפח נמי אהל נגיעה הוא, והיכי דמי אהל גרידא – בהמשכה. (חולין קכה ע"ב)

רבא מחלק בין טומאת המאהיל על גבי המת, שמצטרפת עם מגע ונקראת 'אוהל נגיעה', לטומאת הנמצא באוהל המת, שאינה מצטרפת עם מגע ונקראת 'אוהל המשכה'. נמצאנו למדים מדבריו שקיימים שני מסלולים נפרדים של טומאת אוהל:

א. טומאת מאהיל, שיוצרת זיקה של מגע עם המת עצמו בעקבות פעולת האהילה, ולכן מצטרפת עם טומאת מגע.

ב. טומאת הנמצא באוהל המת, שנובעת מהגדרה חדשה של אוהל המת, ואינה כסוג של מגע עם המת עצמו, ולכן אינה מצטרפת עם טומאת מגע.

5. עיין לדוגמא בגמרא (עירובין דף עט, א), וכך היא נקראת גם בתוספתא של צוקרמנדל. ועיין תוספתא כפשוטה (אהלות פ"א שורה 9 ו-16). כיוון זה עשוי ליישב קושי שאיתו מתמודד המלאכת שלמה, והוא שאם הכוונה לאוהל בלשון רבים שם המסכת צריך היה להיות 'אהלים' בלשון זכר ולא 'אהלות' בלשון נקבה. לסקירה מקיפה על שם המסכת בעדי הנוסח השונים, עיין בדבריו של אברהם גולדברג, בריש מהדורתו למסכת אהלות ('שם המסכת', עמ' 1-4).

6. כלשון המשנה בסופה: "זה הכלל: כל שהוא משם אחד, טמא; משני שמות, טהור".

7. הגמרא מביאה תירוץ נוספים לסתירה זו, ואכמ"ל בזה.

כל זאת בביאור שיטת חכמים, אך רבי מאיר סובר שמלבד טומאת מאהיל, גם טומאת הנמצא באוהל המת מצטרפת עם טומאת מגע. נראה שאליבא דרבי מאיר טומאת אוהל אינה טומאה חדשה, אלא מדובר בפעולת האהלה שיוצרת מגע עם המת ועל כן היא מצטרפת עם טומאת מגע⁸.

ג. דין חלון

1. שתי הבנות בדין שטומאה אינה עוברת בין אוהלים

ההלכה של חלון בנויה על ההנחה הבסיסית שטומאה שנמצאת באוהל אחד אינה מטמאת את הנמצא באוהל אחר, כל עוד האוהלים אינם מחוברים באמצעות חלון. הגר"ח מבריסק מציע שתי הבנות עקרוניות בביאור יסוד זה:

ואשר יראה לומר בדעת הרמב"ם, דהנה בעיקר הדין מה דאין טומאה עוברת מאהל לאהל, יש לפרשו בתרי גווי: או דהוי מדין חילוק אהלים וחציצת האהלה, דכל אהל חולק מקומו לאהל בפני עצמו, ואין הטומאה והטהרות בחד אהל, וגם דהאהל חוצץ בין האהלת הטהרות והטומאה, שלא תהויין חדא האהלה, וע"כ טהורין, כיון דאין כאן האהלה מהטומאה להטהרות, ובקרא כתיב: 'כל אשר באהל יטמא', ולא מה שחוצץ לאהל, או דנימא דהוי דין חציצת בפני עצם הטומאה, שהאהל חוצץ בפני הטומאה, שלא תצא ממנו ולא תכנס אליו. (חידושי הגר"ח על הרמב"ם, הל' טומאת מת כ, א)

לפי ההבנה הראשונה, דין חילוק אהלים נובע מהגדרת המרחב. הווה אומר, שני החדרים, גם אם הם צמודים זה לזה, מוגדרים כאוהלים נפרדים, ועל כן גם הטומאה אינה עוברת

8. כך מבואר בפירוש הרא"ש על המשנה (ג, א): "ור"מ סבר דאהל ונגיעה חד שמא ניהו", וראוי לציין גם לפירוש הגר"א על המשנה (אליה רבה ג, א) שכותב: "ור"מ מאיר אומד מגע ואהל נמי מצטרפו. דאמרינן ביתא כמאן דמליא טומאה דמי והו"ל נמי מגע ומגע" (עיי' גם תוספות יום טוב על המשנה ד"ה אמר ר' מאיר). אך מפירוש הרמב"ם על המשנה (ד"ה אמר ר' מאיר) משמע שרבי מאיר סובר שלמרות שטומאת אוהל אינו מדין מגע, הוא בכל זאת מצטרף עם טומאת מגע. התפארת ישראל (בועז, אות ו) מבאר שהמחלוקת הזאת היא בהבנת פשט המשנה ובשאלה האם הכלל שמופיע בסוף המשנה ("זה הכלל כל שהוא משם אחד טמא משני שמות טהור") נאמר לכל הדעות או רק לשיטת רבנן. הרמב"ם סובר שהכלל הזה נאמר לשיטת רבנן בלבד ואילו רבי מאיר סובר שטומאת מגע ואוהל מצטרפים, וכך אכן מפורש בפירוש המהר"ם על המשנה (ד"ה הכל טמא). לעומת זאת, הרא"ש והגר"א סוברים שהכלל הזה נאמר אף לשיטת רבי מאיר (עיי' תוספות יום טוב ד"ה משם אחד). לאחר מכן ראיתי שהמחלוקת הזאת מופיעה גם בחי' הרמב"ן על מסכת חולין (ד"ה רבא אמר), עיי"ש.
9. יש לציין שפסיקת הרמב"ם (הל' טומאת מת ד, יד) קשה לכאורה: מצד אחד, הוא פוסק שטומאת אוהל אינה מצטרפת עם טומאת מגע; אך מצד שני, הוא גם פוסק שטומאת מאהיל אינה מצטרפת עם טומאת מגע. ויתכן שפסק כאחד מהתירוצים האחרים שמובאים בסוגיה בחולין, ואכמ"ל בזה.

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

ביניהם. לעומת זאת, לפי ההבנה השנייה מדובר בהלכה של חציצה,¹⁰ שגם אם לשני החדרים יש תקרה משותפת, והם מוגדרים כאוהל אחד, הרי שהקיר שמפסיק ביניהם מונע את התפשטות הטומאה מחדר לחדר, וזאת כדין דבר החוצץ בפני הטומאה.¹¹

ייתכן ששאלה זו תלויה בדיון הקודם, בעניין מהות טומאת אוהל. אם טומאת אוהל מקורה במבנה האוהל, ובמעמד של 'מקום המת', הרי שתפקיד המחיצה הוא להגדיר את החדרים כמבנים נפרדים וכאוהלים נפרדים. לעומת זאת, אם טומאת אוהל נובעת מהתפשטות טומאת המת באוהל ומיצירת זיקה בין המת לדבר הנטמא, הרי שתפקיד המחיצה הוא לחצוץ בפני הטומאה ולמנוע את התפשטות הטומאה ואת יצירת הזיקה ביניהם.¹²

2. שתי הבנות באופי הדין של מעבר טומאה כשיש חלון בין האוהלים

לאחר הקדמה זו, ניגש להבנת דין החלון. לאור הנאמר, ניתן להציע שתי גישות בהבנת פעולת החלון:

- א. הלכה בהגדרת המרחב – החלון מחבר בין שני האוהלים ומגדירם כאוהל אחד.
- ב. הלכה בהתפשטות הטומאה – החלון מאפשר את מעבר הטומאה מחדר לחדר למרות ההבדלה של המחיצה.¹³

תימוכין לכיוון השני עולים מלשון המשניות באהלות (ג, ו; יג, א), שמתארות את החלון כדבר ש'מוציא' ו'מכניס' את הטומאה מהאוהל, וכך משמע גם בלשונו של רש"י (בבא בתרא יט ע"ב ד"ה אינו ממעט), שכותב שהטומאה 'בוקעת' דרך החלון ל'צד השני'.

עם זאת, מלשונו של הרמב"ם נראה לחזק את ההבנה הראשונה, שמדובר בהגדרת המרחב ולא בהתפשטות טומאה:

אין טומאה נכנסת לאהל, ולא יוצאה ממנו, בפחות מטפח על טפח. כיצד? חלון שבין בית לבית או שבין בית לעלייה, אם יש בו טפח על טפח מרובע והיתה

10. [הערת עורך (ה"ד): הגר"ח הזכיר לשון חציצה גם בהסברו הראשון, וצ"ב.]

11. שאלה דומה עולה לגבי הדין הכללי של חציצה באוהלים (המובא במשנה אהלות ג, ז, ובהרחבה בפרק ח), האם מדובר בדין של חציצה או בדין של הגדרת המרחב, כאשר הנפקא מינה בין ההבנות היא בשאלת היחס בין דין החציצה לדין ההבאה ואכמ"ל בזה (עיין פני יהושע סוכה כא, א וסדרי טהרה אהלות צז, א בפירושו הארוך ד"ה נעשין).

12. אך תלייה זאת אינה מוכרחת, שכן ייתכן שמדובר בהתפשטות טומאה ובכל זאת תפקיד המחיצה היא להגדיר את החדרים כאוהלים נפרדים, וזאת מתוך הנחה שטומאת מת אינה מתפשטת מאוהל לאוהל.

13. לפי ההבנה הנוספת שעלתה בהערה 1 תפקיד החלון היא לחבר בין החדרים למרות שטומאת אוהל מקורה בהתפשטות טומאה.

טומאה באחד מהן, הבית השני טמא. אין בחלון פותח טפח, אין הטומאה יוצאה ממנו ולא נכנסת לאהל השני. (רמב"ם, טומאת מת יד, א)

כאשר שיעור החלון הוא טפח על טפח, הרמב"ם קורא לזה טומאה 'שבין בית לבית', וכן הוא כותב ש'הבית השני' נטמא. לעומת זאת, כאשר שיעור החלון הוא פחות מטפח על טפח, הרמב"ם מגדיר זאת כ'אהל השני', כלומר, המרחב השני והנפרד לעניין טומאת אוהל. נמצאנו למדים שהרמב"ם מבין שתפקיד המחיצה שבין שני הבתים הוא להגדיר את הבתים כאוהלים נפרדים, ואילו תפקיד החלון הוא להגדירם כאוהל אחד, ולכן הנמצא בבית השני נטמא.

3. מחלוקת הש"ך והמג"א בתוקף דין חלון, ותלייתה בשתי ההבנות באופי הדין
ייתכן ששאלה זו עומדת ביסוד מחלוקת האחרונים, לגבי מקור ותוקף הדין של חלון באוהל המת. מדברי הש"ך נראה שהתפשטות טומאה מחדר לחדר ע"י חלון, מקורה מדרבנן:

ודוקא אם הוא באוהל המת כו'. נראה דוקא נקט באוהל המת, אבל אם בבתים הסמוכים לבית שהמת בתוכו, אף על פי שהן גם כן טמאים, כדלעיל סימן שע"א ס"ד, מכל מקום יש לומר דאינו אלא טומאה דרבנן, כדאייתא בטור ס"י זה ופוסקים, עיין ב"י, דדבר תורה אוהל שיש בו חלל פותח טפח טהור, ע"ש ודוק. (ש"ך, י"ד שעב, ב).¹⁴

ה'מגן אברהם' דוחה את הוכחת הש"ך, וטוען שמקור הדין של החלון הוא מדאורייתא:

וכתב הש"ך ביו"ד סי' שע"ב, דכשהטומאה בבית הסמוך וחור טפח ביניהם, הוי טומאה דרבנן, כדמשמע בטור וב"י סי' זה, עכ"ל. וכמדומה שלא עיין יפה, דהטור מיירי בהולך ע"ג ארון על פני השדה, דכשיש שם פותח טפח לא הוי כקבר סתום, אבל אוהל טפח הוי דאורייתא.

14. כך הביין המגן אברהם' (להלן) בשיטת הש"ך, וכן נקט הפני יהושע (סוכה דף כא, א בפירש"י ד"ה כמלא אגרוף). אך ראוי לציין שדברי הש"ך אינם ברורים לחלוטין, ויש אחרונים שהבינו שכוונתו לדין סוף טומאה לצאת, שתוקפו מדרבנן, אך טומאת חלון היא מדאורייתא (שו"ת חתם סופר יורה דעה, שם; ועיין גם שו"ת שבות יעקב א, פה). אך יש להעיר שההבנה הזאת נתקלת בקושי מסוים בהמשך דברי הש"ך, שבהם הוא כותב בצורה מפורשת שסוף טומאה לצאת תוקפו מדרבנן, ומשמע שקודם לכן דיבר על עניין אחר. ועיין בכל זה בספר פתח האוהל, כלל ב סימן ג.

[הערות עורך (ה"ד): עיון עוד בחזון עובדיה (אבלות ח"ב עמ' כז) שאסף דברי אחרונים רבים שעסקו בדברי הש"ך. והחזו"ע עצמו הוכיח כדברי המג"א, מכוח מש"כ הש"ך "דמדאורייתא אהל שיש בו פותח טפח טהור". ואולם לכאורה יש להשיב, שאין כוונת הש"ך לחלון טפח, אלא לומר שבתוך האוהל יש גובה טפח ולא טומאה רצוצה. תדע, שהרי הש"ך מפנה לבי"ב בסימן שעב, ונראה שכוונתו למש"כ הב"י: "כדברא דאמר רבא דבר תורה אהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה ושאינו בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומאה" (המילים 'דבר תורה' מופיעות גם בב"י וגם בש"ך), והדברים מטים להבנת החת"ס והשבות יעקב.]

נראה להסביר שהאחרונים נחלקו באופי הדין של חלון. שיטת הש"ך מתבססת ככל הנראה על הפסוק בפרשת חוקת ש"כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים" (במדבר יט, טז), שממנו הוא למד שרק אדם שנמצא בבית אחד עם המת נטמא. מכיוון שכך, שני הבתים המחוברים בחלון, שמוגדרים כאוהלים נפרדים, מטמאים מדרבנן בלבד.

ה'מגן אברהם' עשוי לחלוק על כך בשתי דרכים. יתכן שהוא מסכים להבנה העקרונית של הש"ך, שמעבר טומאה היא הלכה בהגדרת המרחב, אלא שבניגוד לש"ך, הוא מבין שהחלון מגדיר את הבתים כאוהל אחד. לחילופין, ה'מגן אברהם' עשוי לחלוק על ההבנה העקרונית במעבר טומאה, כך שלדעתו הטומאה עוברת דרך החלון למרות שמדובר בשני אוהלים נפרדים.

ההבנה הראשונה עולה מדבריו של ה'שער אפרים':

אבל דבריו תמוהים לכאורה, שכתב שהשאר אהלים אינן אלא דרבנן, מהא דכתב הטור סי' שע"ב, והיינו הא דמדלגין היינו על גבי ארונות של מתים, ושם טעמא אחריני הוא, וכמ"ש התוספות. וכן מסיים הטור, דדוקא בימיהם, שהיו קוברים בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח כו', שהארונות שלהם היו פתוחים למעלה, ומה שאין כן אם הטומאה יוצאת מהבית דרך הפתח או חלון ונכנס לפתח שני, מאי שנא אהל שני מאהל ראשון, דליהוי דרבנן, כי זהו נחשב הכל לאהל אחד. ולא שייך כאן אין דרך הטומאה ליכנס לאהל שני, הואיל והוא פותח טפח והכל פתוח. (שו"ת שער אפרים, סי' צג)

כעת נציג כמה נפקא מינות נוספות בין ההבנות שעלו באופי הדין של חלון:¹⁵

4. מעמד החלון בתחומים נוספים: כוהן נזיר ומצורע

נפקא מינה מובהקת להבנת דין חלון, עולה בתחומים נוספים שבהם מופיע דין טומאת אוהל, כגון טומאת כוהנים, גילוח נזיר וטומאת מצורע. הרמב"ם כותב בהלכות אבל, שכוהן שנכנס לאוהל המת לוקה, והוא מוסיף שזאת אפילו כאשר הטומאה היא בבית אחר:

וכן אם נכנס לאהל טמא שנכנסה לו הטומאה, לוקה, אף על פי שעצמה של טומאה בבית אחר, וכבר ביארנו כל האהלים שתכנס להן הטומאה או שתצא מהן. (רמב"ם, הל' אבל ג, ג)

באופן פשוט, הרמב"ם מדבר על מקרה של שני בתים שמחוברים בחלון ששיעורו טפח על טפח. ואכן, ה'מגן אברהם' שצוטט לעיל מביא את ההלכה הזאת ברמב"ם כהוכחה לשיטתו,

15. להרחבת היריעה, עיין בספר 'פתח האהל' כלל ב' סימן א', שדן באריכות וביסודיות בשאלה זו, והביא מספר השלכות, וחלק מהדיונים נלקחו משם.

שמקור הדין של חלון הוא מדאורייתא, ולכן הכוהן נטמא ולוקה. מבואר אפוא שלשיטת הרמב"ם החלון מועיל להעברת טומאה והחלת איסור טומאת כהנים.

אמנם האחרונים נחלקו על איזה איסור הכוהן לוקה. החתם סופר לומד מהסוגיה בניזיר (מג ע"א) שכוהן הנכנס לבית שמחובר לאוהל המת על ידי חלון טפח על טפח, לוקה על האיסור של 'לא יטמא' בלבד, ולא על האיסור של 'לא יבא', וזאת משום שהמחיצה שחוצצת בין הבתים עומדת ברובה, כך שהם מוגדרים כאוהלים נפרדים:

עוד יש להביא ראייה מש"ס נזיר מ"ג ע"א, דטרח למצוא שהכהן חייב על ביאה לאהל ועל טומאה בבת אחת, שנכנס ע"י שידה תיבה ומגדל ובא חברו ופרץ וכו', ע"ש, ולא אמר שהיה מחיצת מחצלת בינו למת וסילק היא המחיצה ובאו שניהם כאחד. אלא על כרחך, מיד ע"י פתיחת טפח נטמא מן התורה, קודם שסילק רוב המחיצה, באופן שהיה הפרוץ מרובה, כי א"א שלא תקדם רגע אחד פתיחת טפח קודם שנפרץ רוב המחיצה, אפילו הפילה בבת אחת. ואם כן, כבר נטמא מן התורה טרם ביאתו לאהל המת, כי ביאה לבית בודאי לא הוה עד שיבוא לאהל ממש שהמת בתוכו. (שו"ת חתם סופר, ח"ב סי' שמ)

לעומת זאת, הישועות יעקב' חולק על שיטתו וסובר שחלון טפח על טפח גורמת אף לאיסור 'לא יבא', שהרי החלון מחברת את שני הבתים לאוהל אחד:

והנה לדעת אלו הפוסקים דאם יש חור טפח על טפח בין בית לחבירו מביא את הטומאה מן התורה, והיינו משום דחור הזה עושה שני הבתים כאחד, ואם כן לענין נזיר, דקיימא לן דהבא אל הבית שהמת בתוכו לוקה שתים, משום טומאה ומשום ביאה, דכתיב 'על כל נפשות מת לא יבא', אם בא אל הבית שהוא פתוח לבית שהמת בתוכו בפתוח טפח נראה דחייב משום ביאה גם כן, דהרי הוא כבית אחד לענין טומאה, והרי זה כבא על נפשות מת, כיון דמן התורה בית הפתוח בפתוח טפח להביא שמת בתוכו חשוב כאהל המת. (ישועות יעקב או"ח שמג, ב)

נמצאנו למדים שהאחרונים נחלקו בשאלה העקרונית כיצד מבינים את תפקיד החלון. הישועות יעקב' סובר שהחלון מועיל לחבר את שני הבתים לאוהל אחד, ולכן הכוהן לוקה אף על איסור הביאה. לעומת זאת, לדעת החתם סופר הטומאה עוברת דרך החלון למרות שמדובר באוהלים נפרדים,¹⁶ ולכן לדעתו הכוהן אינו לוקה על איסור הביאה.

ובאמת, שמדברי הרמב"ם נראה להוכיח כשיטת הישועות יעקב', שהרי כבר דייקנו בלשונו בהלכות טומאת מת (יד, א) שחלון טפח על טפח מועיל לחבר את שני הבתים לאוהל אחד, ואם כן, מסתבר שלדעתו אין שום חילוק בין איסור הביאה ואיסור הטומאה.

16. כך משמע מדבריו של החתם סופר במקום אחר באותה תשובה, שבהם הוא מסביר את טומאת חלון כ'טומאה על ידי המשכה דרך חלונות וחורים'.

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

ויתירה מזו, אף בלשונו של הרמב"ם בהלכות אבל, משמע שהחלון מועיל לחבר את שני החדרים לאוהל אחד, שהרי הוא כותב שהכוהן שנכנס "לאהל טמא" לוקה למרות שהטומאה עצמה הוא "בבית אחר", כלומר, החלון מחבר את הבתים הנפרדים לאוהל אחד. מבואר אפוא שלדעת הרמב"ם, הכוהן הנכנס לאוהל לוקה אף על איסור הביאה.

אם כנים הדברים, נראה להוכיח מדברי הרמב"ם בהלכות נזירות שאף נזיר הנכנס לבית המחובר לאוהל המת באמצעות חלון, מגלח וסותר את נזירותו:¹⁷

כל אלו השתים עשרה טומאות שמנינו – אם נגע נזיר באחת מהן, או נשאה, או האהיל הנזיר עליה, או האהיל הטומאה על הנזיר, או היה הנזיר ואחת מטומאות אלו באהל אחד – הרי זה מגלח תגלחת טומאה, ומביא קרבן טומאה, וסותר את הכל.

הרמב"ם כותב שנזיר שנכנס ל'אוהל אחד' עם הטומאה מגלח וסותר את נזירותו. הרדב"ז מדייק מלשונו שנזיר אינו מגלח על טומאת פתחים, משום שלדעתו טומאת פתחים אינה יוצרת אוהל אחד:

שאינן נזיר מגלח על טומאת הפתחים, עד שיהיה עם המת תחת האהל יחד. וכן כתב הרמב"ם פ"ז מהלכות נזיר, וז"ל: כל אלו הי"ב טומאות שמנינו וכו', או היה הנזיר ואחת מטומאות אלו באהל אחד, הרי זה מגלח וכו'. משמע בהדיא דדוקא בהני מגלח, אבל לא על טומאת הפתחים, כיון שאינו ביחד תחת אהל אחת. ושנינו בתוספתא דכל טומאה שאינן הנזיר מגלח עליה, אין הכהן מוזהר עליה. (שו"ת רדב"ז, ח"א סי' תעו)

לאור הנאמר בשיטת הרמב"ם, נראה לצמצם את דברי הרדב"ז לטומאת פתחים בלבד, אך חלון שבין שני בתים מועיל לחברם לאוהל אחד וממילא נזיר הנכנס לבית המחובר לאוהל המת באמצעות חלון מגלח וסותר את נזירותו.¹⁸

השלכה נוספת של הדיון הזה עולה מדברי התוספות בנוגע לטומאת הצרעת:

17. תודתי נתונה לחברי ר' שלמה ליפשיץ נ"י שהעירני על הדיוק הזה.

18. עיין בספר פתח האוהל (כלל א סעי' א וכלל ב סעי' א) שמציע חילוק דומה.

[הערות עורך (ה"ד): מדברי הרדב"ז נראה, שהדבר שעליו אין הנזיר מגלח ואין הכהן מוזהר, אינו נידונו אלא נידון אחר, של שני מבנים נפרדים ללא כל חיבור ביניהם, והיה מקום לומר שמכיוון שהדרך להוציא מת ממבנה א' היא במסלול שעובר דרך מבנה ב', לכן גם מבנה ב' ייטמא מדין סוף טומאה לצאת, ולזה מתייחס הרדב"ז (מצב זה נידון בהרחבה בדברי הפוסקים, יעוין ברמ"א יו"ד שעא, ד ובמקורות שקובצו בחזון עובדיה אבלות ב, עמ' נז-סא), ואם כן, דבריו אינם נוגעים לנידונו].

ועוד, דמת חמור שמטמא אפילו מה שבבית אחר, אם יש בו חלון פותח טפח, מה שאין כן במצורע, דאין מטמא אלא בבית שנכנס בו, דכתיב: "והבא אל הבית". (תוספות, יבמות קג ע"ב ד"ה כיון)

התוספות מציינים שהדין של חלון הוא חומרה שנאמרה בטומאת מת שאינה קיימת בטומאת מצורע, שכן הפסוק 'והבא אל הבית' מלמדת שטומאת ביאה במצורע קיימת רק בבית שבו נמצא המצורע, ואינה מתפשטת לדרך חלון. לאור הנאמר, נראה להסביר את החלוקה של התוספות באופן הבא: טומאת מת מתפשטת מבית לבית דרך החלון, למרות הגדרתם כאוהלים נפרדים. לעומת זאת, טומאת מצורע מחייבת את הכניסה אל הבית שהמצורע בתוכו, וחלון אינו מועיל לגבי הגדרת המקום.¹⁹

5. שורש איסור טומאה בכוהן ונזיר

ביסוד דבריהם של הראשונים והאחרונים לעיל עולה הבנה מחודשת לפיה איסור הביאה בכוהן, וכן חיוב תגלחת בנזיר וסתירת הנזירות, תלויים בהימצאות של הכוהן והנזיר באוהל אחד עם טומאת המת, ולא בהיטמאות עצמה. על מנת לבאר זאת יש להקדים שהתורה מגדירה את האיסור של הכוהן להיטמא למת באופן הבא:

(א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמְיּוֹ... (ד) לֹא יִטְמָא בְּעַל בְּעַמְיּוֹ לְהַחֲלוֹ... (יא) וְעַל כָּל נִפְשֹׁת מֵת לֹא יִבֵּא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטְמָא. (ויקרא פרק כא)

מקריאה פשוטה של פסוקים ניתן להבין שהאיסור של טומאת כהנים אינו בטומאה כשלעצמה, אלא ביצירת המגע עם המת, על ידי פעולת הביאה, שגורמת לחילול קדושת הכהונה. ואכן, באיסור טומאת כוהנים נאמרו כמה חידושים מעבר לדיני טומאה הרגילים. דוגמה אחת לכך עולה בשיטת ריש לקיש בגמרא בנזיר, שעולה ממנו שלשיטה שלומדת את טומאת כוהן מהפסוק 'להחלו' כוהן לוקה על מגע עם גוסס, וזאת למרות שגוסס אינו מטמא עד לרגע המיתה:²⁰

19. בקושייתם התוספות מצטטים את המשנה בכלים (א, ד) שבה כתוב: "למעלה מן הזבה מצורע שהוא מטמא **בביאה**... חמור מכולם המת שהוא מטמא **באוהל** מה שאין כולם מטמאין", ובתירוצם מבואר שהמשנה הזאת מציינת חילוק עקרוני בין הטומאות, טומאת אוהל היא טומאת **התפשטות** שנאמר בה דין חלון, ואילו טומאת מצורע הוא טומאת **ביאה** שלא נאמר בה דין חלון. אך בתוספות בנזיר דף מג, א (ד"ה צירף) משמע שגם טומאת מצורע היא מדין **התפשטות טומאה** ('כמאן דמליא טומאה'), אך כיוון שמדובר בטומאה קלה היא אינה מתפשטת דרך חלון. ניתן אפוא להבין מדבריהם שהמשנה בכלים מציינת טומאות ששונות בחומרתן ולא במהותן. ואכן, הדרשה בספרי (בהעלותך פסקה קה) משווה ביניהן: "אל נא תהי כמת - מה המת מטמא באוהל, אף מצורע מטמא בביאה", ואכמ"ל בזה.

20. עיין בפירוש הרא"ש (ד"ה מ"ד מלהחלו) ובחידושי המאירי (ד"ה טומאה זו). ועיין גם קובץ שיעורים (ח"ב סי' מא).

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

ת"ר: "להחלו" – עד שעה שימות, רבי אומר: במותם יטמא – עד שימות. מאי בינייהו? אמר ר' יוחנן: משמעות דורשין איכא בינייהו, ר"ל אמר: גוסס איכא בינייהו; למאן דאמר מלהחלו – אפילו גוסס, למ"ד במותם – עד שימות אין, גוסס לא. מיתבי: אדם אינו מטמא אלא עד שתצא נפשו, ואפילו מגוייד, ואפילו גוסס; ולמ"ד מלהחלו, הא קתני דאינו מטמא! **לענין טמוי עד דנפקא נפשיה, לענין אתחולי הא איתחיל.** (נזיר דף מג ע"א)²¹

נמצאנו למדים שהאיסור של טומאת כהנים אינו מצד טומאת מת, שהרי הגוסס אינו טמא בטומאת מת, אלא המגע עם אירוע ה'מיתה' שמתחילה כבר בשעת הגסיסה, הוא שמחלל את קדושת הכהונה.

הבנה דומה ניתן למצוא לגבי טומאת נזיר:

כָּל יָמֵי הַזֵּירוּת לֵה' עַל נַפְשׁ מֵת לֹא יָבֵא: לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאֵחָתוֹ לֹא יִטְמָא לָהֶם בְּמָתָם כִּי נָזַר אֶלְהֵיוֹ עַל רֹאשׁוֹ: כָּל יָמֵי נְזָרוֹ קָדֵשׁ הוּא לֵה': וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפִתְעָפְתָּאם וְטִמָּא רֹאשׁ נְזָרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טְהָרָתוֹ בְּיוֹם הַשְּׂבִיעִי יִגְלָחֵנּוּ: (במדבר ו, ו-ט)

מצד אחד, איסור הטומאה בנזיר מתואר כאיסור ביאה על 'נפש מת', מצד שני נזיר שנטמא בטומאת מת מתואר כמטמא את 'ראש נזרו'. לפום ריהטא, ניתן להציע הבנה דומה למה שעלה בעניין איסור טומאת כהנים. דהיינו, האיסור של טומאת נזיר אינו בטומאה כשלעצמה, אלא המגע עם מת מחלל את קדושת הנזיר, המתבטאת ב'ראש נזרו'.²² סיוע אפשרי להבנה זו עולה מדבריו של הרמב"ם, כשמגדיר איזה טומאות נכללות באיסור זה:

יש טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהן, ולא סותר את הקודמין, ואף על פי שנטמא בהן טומאת שבעה, לפי שלא נאמר בו 'וכי יטמא לנפש', אלא 'וכי ימות מת עליו', עד שיטמא מטומאות שהן מעצמו של מת, ואח"כ יביא קרבנות טומאה ויגלח תגלחת טומאה, ויפלו כל הימים הראשונים. (רמב"ם, נזירות ז, א)

הרמב"ם לומד מפסוק שחובת הגילוח של נזיר שנטמא אינה בכל סוגי טומאת המת, אלא רק באותן טומאות שמוגדרות כ'עצמו של המת'. נמצאנו למדים מדבריו, שחובת הגילוח נובעת מהמגע עם גופו של המת, ולא מטומאת המת.²³

21. הראשונים נחלקו בהבנת שיטת רבי יוחנן לגבי גוסס, עיין תוספות (ד"ה ומהכא), מרדכי (מועד קטן סי' תתסו). ועיין גם בית יוסף (יורה דעה סי' שע).

22. לפי זה, המונח טומאה שמופיע בפסוק אינו מתפרש כהיפך הטהרה, אלא כחילול קדושה.

23. להרחבה בנושא זה עיין בגמרא בגמרא בנזיר דף מב, ב; רמב"ם הלכות נזירות פ"ה הל' טו-טז; השגות הראב"ד שם הלכה טו; ובספריו של הרב צבי שכתר 'בעקבי הצאן' סימן לה וגינת אגוז' סי' כה.

אם כנים הדברים, ניתן לבאר באופן דומה את היסוד שעולה בדבריהם של הראשונים והאחרונים לעיל. טומאה יכולה לעבור בין שני אוהלים נפרדים בתנאי שהם מחוברים באמצעות חלון, אך האיסור של 'לא יבא' בטומאת כהנים, וכן חובת התגלחת בנזיר וסתירת הנזירות, מחייבים שהכוהן והנזיר יהיו במגע ישיר עם המת עצמו, דהיינו באוהל אחד, שכן רק בדרך הזאת מתחללת קדושתם.²⁴

6. דין פרדסקים שבתוך כותל

נפקא מינה נוספת לשאלת אופי הדין של חלון עולה במשנה (אהלות ו, ז) העוסקת בארונות הקבועים בתוך הכותל שנטמאים בטומאת מת. כרקע לכך, יש להקדים שהמשנה (שם, ד) קובעת ששני בתים צמודים שאחד מהם נטמא בטומאת מת, הכותל שביניהם נידון כמחצה על מחצה, כלומר, מחצית הכותל הסמוכה לבית הטמא נטמאת, ומחצית הכותל הסמוכה לבית הטהור אינה נטמאת. המשנה בהמשך הפרק (ו, ז) קובעת שבמקרה שבו הטומאה נמצאת בתוך ארון הקבוע בכותל הבית, הארון שבו נמצאת הטומאה וכן הבית שמחובר באמצעות חלון אל העמוד או הפתח נטמאים, ואילו ארונות נוספים שנמצאים בתוך הכותל טהורים:

שני פרדסקים זה בצד זה, או זה על גב זה – נפתח אחד מהן, הוא והבית טמא, וחברו טהור.

אמנם נשאלת השאלה: היכן מיקומו של הארון הטהור בתוך הכותל, שהרי אם הוא נמצא בחלק של הכותל שסמוך לבית הטמא, הוא ייטמא מהבית הטמא, כדין כותל שבו שני בתים, שנידון כמחצה על מחצה. התוספות יו"ט מצטט מפירוש המהר"ם מרוטנברג, שמביא שני הסברים בקשר לנידון הזה:

[הערת עורך (ה"ד): לכאורה יש לדחות, לפי מש"כ הרמב"ם הל' טומאת מת ג, ג) שכל הטומאות שאין הנזיר מגלח עליהן, אינן מדין תורה. וזה מלמד שהוא לא הבחין בין דרגות שונות בטומאה דאורייתא, אלא כל שהטומאה היא מדאורייתא – מגלחים. והרמב"ם היה מוכן לסבול את השגת הראב"ד (שם ה, ה, ובלבד שלא יהיה מצב של טומאה דאורייתא שלא מגלחים עליה. וצ"ע. דא עקא, שהרמב"ם כתב (בסופ"ה מנזירות) שלוקה על הטומאות שאין מגלח עליהן, ולכאורה זה מלמד שהן דאורייתא, שהרי אין לוקים על איסורי דרבנן. ואין נראה שכוונתו למכות מרדות. ולכאורה סותר לדבריו בהל' טומאת מת. ובשיעורי הרב אהרן ליכטנשטיין (טהרות עמ' 246) כתב ליישב, שדברי סופרים אינו זהה לדרבנן, אך לכאורה זה קשה, שכן מבואר במקורות רבים שאין מלקות דאורייתא על דברי סופרים, כגון נזיר נח, ב. ובהכרח שאף אם נוקטים ש'דברי סופרים' הם מדאורייתא, אין לוקים עליהם. וצ"ע].

24. יצוין שבדברי האחרונים לעיל עולה חילוק נוסף, שאינו עולה במקורות אלו, והוא בין שני האיסורים של טומאת כוהנים: איסור הביאה, שתלוי בביאה לאוהל ה'מת', בדומה לאיסור הביאה בטומאת מצורע; ואיסור הטומאה שתלוי בהיטמאות ב'טומאת המת' (עיין היטב בסוגיה בנזיר דף מב, ב מג, א).

וחבירו טהור – פי', חלק חציו השני של הפרדסקים השני, שאינו אצל הבית. דאי שאצל הבית, טמא, כיון דהבית טמא. אי נמי, כיון דבית גופיה לא מיטמא מגופיה, אלא מכח פרדסקים שאצלו, די לנו אם נטמא הבית ולא הכותל. מהר"ם.

בתשובתו הראשונה, המהר"ם מסביר שהארון ממוקם במחצית הכותל שרחוקה מהבית הטמא, ולכן הוא אינו נטמא.²⁵ בתשובתו השנייה, הוא מצייע להסביר את המשנה אף כאשר הארון ממוקם בחלק הסמוך לבית הטמא, ובכדי לבאר זאת, הוא מחלק בין שני סוגי טומאת אוהל: אוהל שהמת נמצא בתוכו, שכתליו נטמאים, ואוהל שמחובר באמצעות חלון לאוהל אחר שנמצא בו מת, שכתליו אינם נטמאים.

נראה שחילוק זה מתבסס על הבנה מחודשת בדין טומאת כתלים באוהל המת. לפי ההבנה הזאת, הכותל אינו נטמא עקב ההתפשטות של טומאת המת בתוך הבית, שכביכול פוגעת בכותל ומטמאת אותו, אלא טומאת הכותל נובעת מהגדרת המקום ומכך שהכותל מוגדר כחלק מהיחידה הנקראת אוהל המת. לאור ההבנה הזאת, חילוקו של המהר"ם מתבאר היטב: בית שהמת בתוכו מוגדר כ'אוהל המת', ועל כן כתליו נטמאים. לעומת זאת, בית שנטמא משום שהוא מחובר לאוהל המת באמצעות חלון, נטמא על ידי התפשטות טומאה דרך החלון, אך הוא אינו מוגדר כ'אוהל המת', ולכן כתליו אינם נטמאים.

נמצאנו למדים מדבריו, שקיימים שני דינים של טומאת אוהל: א. אוהל שהמת נמצא בתוכו, שמוגדר כאוהל המת. ב. אוהל שמחובר לאוהל המת, שנטמא מהתפשטות הטומאה דרך החלון, אך אינו מוגדר כאוהל המת. הנפקא מינה בין הדינים היא בדין טומאת כתלים, שנובע מהגדרת אוהל המת ולא מהתפשטות הטומאה.²⁶

תשובתו הראשונה של המהר"ם עשויה לחלוק על כך בשני אופנים. יתכן שהיא חולקת בהבנת טומאת כתלים באוהל המת, שהקירות נטמאים מהתפשטות הטומאה ולא מהגדרת

25. [הערות עורך (ה"ד)]: לכאורה קשה על כך מלשון המשנה: 'או זה על גב זה', שמשמעה שאין הבדל בין הפרדסקין בציר הרוחב אלא רק בציר הגובה. ואם כן, אם הראשון פתוח לבית ומיניה וביה קרוב אליו, הרי שגם השני כן. ואולי יש לדחוק בכוונת המהר"ם, שאין כוונתו לומר שהפרדסק כולו רחוק מהבית, אלא שהטומאה נמצאת בחלקו הפנימי והרחוק מהבית, וכדברי הרע"ב: 'נפתח אחד מהן הבית טמא – שהטומאה בוקעת בתוכו ויוצאה לבית, ואפילו הטומאה מחציו של כותל ולחוץ, דאינו נידון כבית, אפילו הכי הבית טמא'. שוב הראני הרהמ"ח, שכן מבואר בדברי המהר"ם שהעתיק התו"ט: 'ודוקא נפתח להכי שדינן טומאה שבחציו השני בטר פיתחא'.

26. [הערות עורך (ה"ד)]: בשולי הדברים, יצוין כי במשנה אחרונה (ד"ה וחברו), בתפארת ישראל (יכין), שם אות סד, וראה גם אות סב) ובתוס' אנשי שם (על תו"ט ד"ה וחברו), ביארו באופן אחר את טהרת הפרדסק השני, וחילקו בין חצי הכותל הסמוך לבית, שהוא סתום ולכן נידון כבית, ובין פרדסק, שהוא חלול ויש בו פותח טפה, ולכן הוא נידון כמקום בפני עצמו, ואין טומאת הבית עוברת אליו אם דלתותיו סגורות, אע"פ שהוא נמצא בחצי הכותל הקרוב לבית. ולדבריהם, אין חילוק בין טומאה בבית לטומאה בפרדסק.]

המקום, ולכן אין מקום לחלק בין סוגים שונים של אוהל המת. לחילופין, יתכן שהיא חולקת בהבנת הדין של חלון, שהחלון מחבר את שני הבתים לאוהל אחד.²⁷

7. אי-מעבר טומאה לבית, מביב שפתוח לבית בפתח ששיעורו פותח טפח

במשנה מובא הדין של ביב שמתחת לבית:

ביב שהוא קמור תחת הבית, יש בו פותח טפח ויש ביציאתו פותח טפח – טומאה בתוכו, הבית טהור; טומאה בבית, מה שבתוכו טהור; שדרך הטומאה לצאת, ואין דרכה להכנס. (משנה, אהלות ג, ז)

רוב המפרשים מסבירים שבפתח שבין הביב לבית אין שיעור פותח טפח, ולכן כאשר הטומאה בתוך הביב הבית טהור, משום שאין לטומאה מעבר לתוך הבית.²⁸ אולם, הרמב"ם בפירוש המשניות מפרש שיש בפתח שבין הביב לבית שיעור פותח טפח, ולמרות זאת הבית טהור:

ואם היה בפתח הביב פותח טפח, וביציאתו פותח טפח, והיתה הטומאה באותו הביב, הרי הבית טהור, מפני שהטומאה יוצאת דרך יציאת הביב, כיון שיש בו טפח, ואינה נכנסת לבית.²⁹ (פירוש המשניות לרמב"ם, אהלות ג, ז)

האחרונים תמחו רבות על דבריו של הרמב"ם, שכן פתח הביב ששיעורו פותח טפח, נידון כחלון שמביא את הטומאה לתוך הבית,³⁰ ולא ניתן ליישם כאן את הדין של דרך טומאה לצאת ואין דרכה להכנס, משום שהדין הזה לא נאמר ביחס למעבר טומאה דרך חלון.

על מנת ליישב את פירושו של הרמב"ם, ניתן להציע שני דרכים. בעל שו"ת פני יהושע מסביר שלדעת הרמב"ם, הדין של חלון אינו נאמר במקרה של ביב, ודבריו הובאו בשו"ת חתם סופר:

מתשובת פני יהושע שיצא לידון דביבי' הקמורי' אין מביאים טומאה לבית, אפילו פתחן כמה טפחים, כגון בתי כסאות שלנו, אפילו נימא בעלמא המשכת טומאה ע"י חורים הוה דאורייתא, היינו אם הכל תחת אהל אחד בשוה, אבל

27. ספק דומה עולה בתפארת ישראל (בועז אהלות פט"ו אות ו) לגבי הדין של קרקע של אוהל המת שנטמאת עד התהום (משנה אהלות ג, ז; טו, ה), והתפארת ישראל טוען שהדין הזה לא נאמר לגבי בית שמחובר לאוהל המת באמצעות חלון.

28. עיין תפארת ישראל (יכין אות ע), מלאכת שלמה (ד"ה יש בו פותח טפח), שו"ת חתם סופר (יורה דעה סי' שמ), וכך נראה מפשטות לשונם של רוב הראשונים.

29. המחלוקת הזאת סובבת סביב לשון המשנה. רוב המפרשים הבינו שהמילים 'יש בו פותח טפח' פירושה שיש בביב עצמו שיעור פותח טפח. לעומתם, הרמב"ם הבין שהכוונה היא שיש בפתח הביב שיעור פותח טפח. ועיין עוד בפירוש הרמב"ם (אהלות ד, א), ולכאורה עולה השאלה מפני מה רבי יוסי במשנה הזאת אינו חולק על הנאמר לגבי ביב, וצ"ע בזה.

30. עיין משנה אחרונה (ד"ה ויש ביציאתו).

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

להעלות הטומאה מקרקעית הבית לתוך הבית, ע"י פתח הביב שבבית הכסא, זה לא אמרינן. וראיתו במשנתנו דביב ברישא יש בו פותח טפח ויש ביציאתו פותח טפח, טומאה בתוכו הבית טהור. וקשה, הלא יצא מפתח הביב שהוא פותח טפח. (שו"ת חתם סופר, יורה דעה סימן שמ)

בעל שו"ת פני יהושע מחדש שהדין של הבאת טומאה באמצעות חלון נאמר רק כאשר לשני הבתים המחוברים בחלון יש גג משותף. נראה שהנחת היסוד שעליה בנויה חידוש זה, היא שתפקיד החלון הוא לחבר את שני הבתים לאוהל אחד.³¹

אולם, נראה להציע הבנה אחרת, שתומכת בגישה ההפוכה ביחס למהות החלון. היישום של הכלל ש'דרך טומאה לצאת ואין דרכה להיכנס' בקשר להלכה של חלון מוכיח שלדעת הרמב"ם, הטומאה מתפשטת דרך החלון, למרות שמדובר באוהלים נפרדים, וזאת בדומה להלכה של 'סוף טומאה לצאת'. ובאמת, שבפירוש הר"ש למשנה מופיע יישום דומה, וזאת בקשר לשיעורים השונים של חלון:

ועוד יש לפרש דברי ר"ש, דהכי קאמר: להביא את הטומאה, ודאי נאמרו כל השיעורים, אבל להוציא את הטומאה, כולן בפותח טפח. וניחא האי פירושא, אי קאי אמלא אגרוף; דאי אמלא מקדח, כיון דלהביא טומאה סגי בהכי, כל שכן להוציא, כדאמרן בכמה דוכתי, שדרך טומאה לצאת ואין דרך טומאה להכנס.³²

31. אולם, כמה מהאחרונים דחו את החידוש הזה בעקבות ההלכה של הבאת טומאה באמצעות ארובה שבין הבית לעלייה שפועלת באופן דומה לחלון למרות שאין בה גג משותף (עיי' בספר 'פתח האוהל' סימן ז').

32. בהמשך המאמר נדון בהרחבה במהות השיעורים השונים, ובביאור מחלוקת התנאים המוזכר בדברי הר"ש.

נמצאנו למדים מדבריהם שתפקיד החלון הוא לאפשר התפשטות של טומאת המת בין שני הבתים, ובשל כך, הדין הזה מוגבל על ידי כללים שונים של התפשטות טומאה, שנלמדים מההלכה של 'סוף טומאה לצאת'^{34, 33}.

ד. שיעור החלון

1. שתי הבנות בשיעור החלון

לאור כל הנאמר, ניתן לחזור לשיעורים שמופיעים במשניות באהלות פרק י"ג, ולבחון האם השיעורים האלו פועלים באותה הדרך, או שמא מדובר בהלכות שונות של חלון.

תחילה נעיין בשיעור המרכזי, בחלון העשוי לתשיש, ששיעורו טפח על טפח. השיעור הזה עשוי להתבאר באחד משני אופנים: א. כשיעור עצמאי בדיני חלון. ב. כיישום של השיעור אחר, והוא השיעור של טפח על טפח באוהל. נראה ששתי ההבנות האלו יובילו אותנו להבנות שונות ביחס לתפקיד החלון, וכן ביחס לשיעורים האחרים של החלונות.

אם מבינים ששיעור זה הוא בעצם שיעור של אוהל, נראה שמטרת החלון היא לחבר בין שני הבתים ולהופכם לאוהל אחד, וכשיטתו העקרונית של הרמב"ם. ואכן, במשניות באהלות בפרק ט"ו מופיעות דוגמאות נוספות של מרחב ששיעורו טפח על טפח, שתפקידו לחבר בין שני אוהלים ולהופכם לאוהל אחד:

33. מראשונים אלו ניתן להוכיח שדין 'סוף טומאה לצאת' תוקפו מדאורייתא, בדומה לחלון, וכן שסברת הדין הוא שרואים את הפתחים כאילו הם פתוחים, בדומה לחלון, וממילא הטומאה מתפשטת לתוכם (עיין במקורות שהובאו בהערה 1 לעיל). יצוין שהראשונים נחלקו לגבי תוקף הדין של סוף טומאה לצאת. רש"י על מסכת ביצה דף י, א (ד"ה כולם) כתוב שסוף טומאה לצאת הוא תקנה דרבנן, וכן סוברים ראשונים ואחרונים נוספים (עיין בפירוש הר"ש אהלות ג, ו ד"ה להציל, ש"ך יורה דעה שעב, ב (צוטט לעיל), וכן כתב בשיעורי הרא"ל טהרות עמ' 251 בשם הגרי"ד סלוביצי'ק). לעומת זאת, רש"י (ביצה לח, א ד"ה בדאורייתא) כותב שדין סוף טומאה לצאת הוא הלכה למשה מסיני. ובביאור הסתירה בשיטת רש"י, עיין שיטה מקובצת ביצה דף י. בשם הרדב"ז, תוספות יו"ט אהלות ז, ג (ד"ה ובית הלל), תפארת ישראל שם בועז אות ה', פני יהושע ביצה לח, א (בפרש"י בד"ה בדאורייתא), בספר פתח האוהל שער א סימן ג. [לאור דבריהם נראה להציע שפתח שודאי שתצא ממנו הטומאה טומאתו מדאורייתא משום שרואים כאילו הטומאה שם, אך במקום שלא ידוע מאיזה פתח תצא הטומאה כל הפתחים נטמאים מגזירת חכמים שרואים אותם כפתוחים והטומאה מתפשטת לתוכם].

34. אולם, כל זאת בנוגע לשיטת הרמב"ם בפירוש המשניות, אך הרמב"ם בהלכות טומאת מת (כ, ז) לא הביא את הפירוש הזה, וזאת בהתאם לדברינו לעיל, שבהם הוכחנו שהרמב"ם בהלכות תופס כהבנה האחרת בקשר למהות החלון.

[הערת עורך (ה.ד.): יעוין עוד בהערות המהדיר לפיהמ"ש, מהד' מכון המאור, אהלות שם הערה מה, שהביא מפי סופרים וספרים, לבאר את דברי הרמב"ם בפיהמ"ש, באופן שאין פתח טפח מהביב לבית].

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

משנה ב': טבליות של עץ שהן נוגעות זו בזו בקרנותיהם, והן גבוהות מן הארץ פותח טפח – טומאה תחת אחת מהן, הנוגע בשניה טמא טומאת שבעה; כלים שתחת הראשונה טמאים, ושתחת השניה טהורין. השלחן אינו מביא את הטומאה, עד שיהא בו ריבוע בפותח טפח.

משנה ג': חביות שהן יושבות על שוליהן, או מוטות על צידיהן באויר, והן נוגעות זו בזו בפותח טפח – טומאה תחת אחת מהן, טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. כמה דברים אמורים, בטהורות, אבל אם היו טמאות, או גבוהות מן הארץ פותח טפח – טומאה תחת אחת מהן, תחת כלם טמא.

המפרשים מסבירים שמקום המגע שבין הטבלאות ובין החביות שיעורו טפח על טפח, ושטח זה הופך אותן לאוהל אחד. כך הסביר הר"ש:

או גבוהות מן הארץ פותח טפח – מביאות טומאה, ואפילו טהורות, כיון דנוגעות זו בזו ברוחב טפח, נחשבות כולן כאהל אחד. (ר"ש, אהלות טו, ג)

לאור זאת, ניתן להציע שהשיעורים השונים שמוזכרים לגבי החלון מבטאים מסלולים שונים של חלון. חלון של תשיש ששיעורו טפח על טפח מועיל, כאמור, לחבר את הבתים לאוהל אחד. לעומת זאת, השיעור של מלוא מקדח בחלון שנעשה לאורה, שהוא שיעור קטן יותר, מועיל להעברת טומאה למרות שמדובר באוהלים נפרדים.³⁵

עם זאת, ניתן כאמור להבין את השיעור טפח על טפח, כשיעור מקומי של חלון העשוי לתשיש, דהיינו, שזה השיעור הקטן ביותר של שטח הראוי לתשיש. לפי זה, נראה שהשיעור של טפח על טפח בחלון העשוי לתשיש והשיעור של מלוא מקדח בחלון העשוי לאורה, הם הלכה אחת של חלון, כאשר הכלל הוא שכל חלון הראוי לתשיש מהווה פתח להתפשטות הטומאה בין הבתים.

סיוע להבנה זו עולה מדרשה שמופיע בספרי זוטא בנוגע לשיעורים אלו:

פתוח, כל הפתוח לצורך טמא. מכאן אמרו: כל העושה מאור בתחלה, שעורו כמלא מקדח גדול של לשכה. [שירי המאור, אלו הן שירי המאור³⁶] העושה פתח

35. הבדל זה בהחלט מתקבל על הדעת, שכן חלון הנעשה לתשיש הוא חלון בין שני בתים עם גג משותף, ולכן החלון מועיל להופכם לאוהל אחד, מה שאין כן חלון הנעשה למאור, שנמצא בין בית לבין אויר העולם, ולכן אינו מחבר אותם למבנה אחד, אלא משמש כמקום למעבר הטומאה, ועיין הערה 42 להלן.

[הערת עורך (ה"ד): לכאורה יש לסייע לחילוק זה, מלשון הרמב"ם (הל' טומאת מת יג, א): "הרי זו לא תביא את הטומאה, אלא אם כן היה בה טפח על טפח או יותר, כמו שקדם בכל בבות מסכתא זו". מלשון זו משמע שדין טפח בחלון הוא דין שכבר קדם והוזכר פעמים רבות במסכת, והיינו, שהוא הוא דין פותח טפח הרגיל שמעביר טומאה, ולא דין מקומי בלבד של חשיבות החלון].

36. יש שמוחקים.

בינה לבין ביתה, בינה לבין חברתה, להשמיע את הקול ולהדליק את הנר, שעורו בפותח טפח. (ספרי זוטא, במדבר יט, טו)

ה'ספרי זוטא' לומד את שני השיעורים באמצעות דרשה אחת מהמילה 'פתוח'. נמצאנו למדים שכל מקום שהוא פתוח לצורך או תשמיש מסוים מוגדר כפתח, המאפשר התפשטות טומאה מאוהל לאוהל.

2. חילוק בין שיעור פתח להכניס טומאה לשיעור פתח להוציאה

השלכה אפשרית לדיון זה, היא בשאלה האם השיעורים האלו הם דו-כיווניים, דהיינו להכניס ולהוציא טומאה, או שמא הם חד-כיווניים בלבד, דהיינו, רק להכניס טומאה ולא להוציא. המשנה באהלות מביאה מחלוקת תנאים בשאלה זו:

להביא הטומאה, ולהוציא הטומאה; רבי שמעון אומר: להביא הטומאה, אבל להוציא את הטומאה, בפותח טפח. (משנה, אהלות יג, ב)

הרמב"ם מפרש שהמחלוקת מתייחסת לחלון העשוי למאור, ששיעורו מלוא מקדח, ומדבריו נראה שחלון העשוי לתשמיש, ששיעורו טפח על טפח, הוא דו-כיווני לכל השיטות:

ואחר כך חזר לדבר על עיקר ההלכה ואמר, כי זה שעשינו שיעור המאור מלא מקדח, הוא להביא את הטומאה לבית, כלומר שהיא נכנסת מן הנקב הזה אם היתה שם טומאה, או תחת אהל מחובר לאותו המאור, כמו שנתבאר לעיל. וכן להוציא את הטומאה, שאם היתה טומאה בבית, תצא מן המאור הקטן הזה ויטמא כנגדו. וחלק ר' שמעון ואמר שאפילו מן המאור, לא תצא טומאה בפחות מטפח. (פירוש המשניות לרמב"ם, שם)³⁷

נראה שיש לדון במחלוקת זו לאור שאלת מהות החלון. אם תפקיד החלון הוא מצד הגדרת המקום, דהיינו חיבור הבתים לאוהל אחד, הרי שאין שום היגיון לחלק בין פעולת הוצאת הטומאה לפעולת הכנסת הטומאה. מכיוון שכך, רבי שמעון שמחלק בין הכיוונים השונים בהכרח סובר שהחלון משמש כמקום מעבר להתפשטות הטומאה, ולא כאמצעי לחבר בין האוהלים.

שיטת רבנן, לעומת זאת, עשויה להתבאר באחד משני אופנים. אופן אחד הוא שרבנן מסכימים שהחלון הוא מקום למעבר הטומאה, ובכל זאת הם סוברים שאין לחלק בין הכיוונים השונים. אופן נוסף הוא שרבנן חולקים עקרונית, וסוברים שתפקיד החלון הוא לשנות את אופי המבנה של המקום, ולחבר את הבתים לאוהל אחד, ולכן אין מקום לחלק בין הכיוונים השונים. אולם, לאור דברי הרמב"ם שהמחלוקת בין התנאים היא בחלון העשוי

37. אך עיין בפירוש הר"ש.

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

לאורה, נראה שההבנה האחרונה פחות סבירה, שכן כאמור, על מנת לחבר מרחבים שונים לאוהל אחד, דרוש חלון בשיעור טפח על טפח.

לחילופין, ניתן להסביר את המחלוקת בצורה הפוכה, כך שהדיון לגבי חלון העשוי למאור הוא מחלוקת נקודתית לגבי כיווני התפשטות הטומאה, והמחלוקת העקרונית ביניהם היא בנוגע לחלון העשוי לתשמיש: רבנו, שמשווים בין חלון העשוי למאור לחלון העשוי לתשמיש, סוברים שאף חלון העשוי לתשמיש משמש כפתח להתפשטות הטומאה, בדומה לחלון העשוי לאורה. רבי שמעון, לעומת זאת, מחלק באופן עקרוני בין השיעורים, וסובר שחלון העשוי למאור אמנם משמש למעבר טומאה, אך חלון העשוי לתשמיש הוא אוהל שמחבר את שני המרחבים לאוהל אחד ועל כן מועיל לשני הכיוונים.

3. חלון העשוי מאליו

שיעור נוסף שמופיע לגבי חלון, הוא השיעור של מלוא אגרוף בחלון שעשוי מאליו. לאור הדיון הקודם, יש לעיין כיצד השיעור הזה פועל, האם כמקום מעבר של טומאה או כשיעור אוהל לחיבור בין אוהלים. השאלה הזאת עולה בקשר למחלוקת התנאים בדין אוהל שנעשה מאליו:

אחד חור שחררוהו מים או שרצים, או שאכלתו מלחת, וכן מרבך של אבנים, וכן סואר של קורות. רבי יהודה אומר: כל אהל שאינו עשוי בידי אדם, אינו אהל; ומודה בשקיפים ובסלעים. (משנה, אהלות ג, ז)

חכמים סוברים שאוהל שנעשה מאליו דינו כאוהל, רבי יהודה סובר שאוהל שנעשה מאליו אין דינו כאוהל. בגמרא (סוכה כא ע"א) מבואר שרבי יהודה מודה לחכמים באוהל ששיעורו מלוא אגרוף, שלמרות שהוא נעשה מאליו דינו כאוהל. דברי הגמרא מובאים בפירוש הר"ש על המשנה:

ואף על גב דלא נעשה בידי אדם, מודה רבי יהודה, כדאמר בריש הישן (סוכה שם): כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר: מודה היה ר' יהודה במלא אגרוף. ואמרינן התם: תניא נמי הכי: מודה היה ר' יהודה בשקיפים ובנקיקי הסלעים. ותימה, דממתניתין הוה ליה לאתויי. (ר"ש אהלות ג, ז)

נמצא שבנוגע לדין זה, קיים הבדל בולט בין דיני חלון לדיני אוהל. בדיני חלון העשוי מאליו, השיעור של מלוא אגרוף מוזכר ללא עוררין, ומשתמע שמדובר בשיעור מוסכם. לעומת זאת, בדיני אוהל שנעשה מאליו, נחלקו התנאים האם אוהל ששיעורו קטן ממלוא אגרוף דינו כאוהל. לאור זאת, עולה השאלה האם השיעור של מלוא אגרוף בחלון נאמר לשיטת רבי יהודה בלבד, וחכמים סוברים ששיעורו טפח על טפח כדין חלון שנעשה בכוונה, או שמא ההלכות האלו אינן קשורות ודין חלון לחוד ודין אוהל לחוד.

התלבטות זו משפיעה באופן ישיר על הבנת הדין של החלון. התפיסה שמחלקת בין חלון לאוהל, סוברת שתפקיד החלון הוא להתפשטות הטומאה, ולא לחיבור בין האוהלים. לעומת זאת, התפיסה שמשווה בין דין החלון לדין האוהל, סוברת שהחלון מתפקד כמקום החיבור בין האוהלים, ועל כן דינו דומה לאוהל עצמו.³⁸

רש"י במסכת סוכה מזכיר את השיעור של מלוא אגרוף בדיני החלון בקשר לשיטת רבי יהודה בדיני אוהל, אך מתוך דבריו לא עולה תמונה ברורה בשאלת היחס בין הדיונים:

כמלא אגרוף – אהל שרחב כמלא אגרוף שהוא יותר מטפח, מודה ר' יהודה שאף על פי שאינו עשוי בידי אדם, חשוב להיות אהל, דכמלא אגרוף מצינו חשוב למאור, שאינו עשוי בידי אדם, כדתנן באהלות. (רש"י, סוכה כא ע"א)

רש"י מציין שהסיבה שרבי יהודה מודה באוהל שנעשה מאליו ששיעורו מלוא אגרוף, היא שכבר מצאנו שמדובר בשיעור חשוב, לגבי דיני חלון שנעשה מאליו. נמצא שלדעת רש"י, קיימת השוואה מסוימת בין הדיונים, אך עדיין ניתן להתלבט האם השוואה היא מצד חשיבות השיעור בלבד, או שמא מדובר בהשוואה מהותית יותר.

אם ברש"י הדבר הזה נשאר ספק, הרי שבראשונים אחרים ניתן למצוא הכרעה ברורה יותר בקשר לשאלה הזאת. הגמרא (פסחים ט, ע"א-ב) מספרת על כוהן שעמד על שפת בור שהטילו בו נפל והסתכל בתוכו ולא מצא בו שום דבר, וחכמים טיהרו אותו, משום שניתן לתלות בכך שבאותו מקום נמצאים חולדה או ברדלס, והם העבירו את הנפל מהבור למקום אחר.

הראשונים ניסו להסביר למה הימצאות הנפל בתוך החור של החולדה או ברדלס מצילה את הכוהן מהטומאה. רש"י (ד"ה שחולדה) מפרש שבחור של החולדה וברדלס יש שיעור של פותח טפח, ולכן למרות שהכוהן עומד על גבי החור, הוא אינו נטמא מהנפל שבתוכו, שאין כאן דין טומאה רצוצה שבוקעת ועולה. אולם, התוספות הקשו שהשיעור של טפח על טפח מביא את הטומאה מהחור החוצה אל הכוהן, העומד בפתח החור. בעקבות זאת, התוספות מסבירים שאין בחור פותח טפח, והסיבה שאין חוששים לטומאה רצוצה, היא שהכוהן עומד ברשות הרבים, וספק טומאה ברשות הרבים טהור:

אומר ר"י דצריך לומר דרגלי הכהן היו ברשות הרבים, דע"כ בחורייהו ליכא פותח טפח, דאי איכא פותח טפח, (מפני) מה מועלת גריה, והא פותח טפח מביא את הטומאה. (תוספות, פסחים ט ע"ב ד"ה ספק)

38. הר"ש (אהלות יג, א ד"ה להביא) מסביר, בניגוד לרמב"ם, שהמחלוקת בין חכמים לרבי שמעון לגבי 'להוציא ולהכניס' היא בחלון שעשוי מאליו, ולאור דברינו ניתן להסביר שמחלוקת התנאים היא בשאלת הבנת השיעור של מלוא אגרוף, כשיעור של אוהל או כשיעור של פרטני של חלון.

דברים דומים מובאים גם בתוספות הרשב"א, שהתוספות שלנו מבוססות עליהן, אך שם נכתב שהחור נידון כחלון שנעשה מאליו, שמביא את הטומאה בשיעור של מלוא אגרוף, ולא בפותח טפח:

ועוד יש לפרש ואין בהם כמלא אגרוף, דהשתא אפילו הוי רשות היחיד סביב הבור, טהור, דאתיא כרבנן, דמוכח במסכת אוהלות, ומייתי לה בסוכה פרק הישן (כא ע"א), דסברי אפילו חור שחררוהו מים או שרצים, כיון שיש בו פותח טפח, אז טומאה בוקעת ועולה מתחתיו. ומיהו, אינו מביא את הטומאה, כיון שאין בו מלא אגרוף, כדתניא בפרק יג במס' אוהלות. (תוספות הרשב"א, שם)

תוספות הרשב"א מחלק בשיטת חכמים בין ההלכה של אוהל הנעשה מאליו, ששיעורו להעביר את הטומאה הוא בפותח טפח, לבין ההלכה של חלון שנעשה מאליו, ששיעורו להעביר את הטומאה הוא במלא אגרוף. מבואר אפוא בדבריו, שדין אוהל לחוד ודין חלון לחוד.³⁹

כך עולה גם מעיון בפסיקת הרמב"ם, שמצד אחד פוסק כשיטת חכמים שהשיעור של אוהל הנעשה מאליו הוא פותח טפח (הלכות טומאת מת יג, א), ומצד שני פוסק שהשיעור של חלון הנעשה מאליו הוא במלא אגרוף (שם יד ע"ב), מכאן שמדובר בדינים נפרדים.

לאור זאת, יש להסתפק מה סוברים התוספות שנמנעו מאזכור השיעור של מלוא אגרוף, ובמקום זאת הזכירו שיעור של טפח.⁴⁰ ונראה להציע שני כיוונים אפשריים בביאור דעתם. כיוון אחד הוא שהתוספות חולקים באופן נקודתי, וסוברים שבמקרה הנידון, התפשטות הטומאה מהחור לבור אינה מצד דיני חלון אלא מצד דיני אוהל, כהמשך לאוהל של הבור, ולכן שיעורה בפותח טפח.⁴¹ כיוון נוסף שניתן להציע הוא שהתוספות חולקים עקרונית בהבנת הדין של חלון, וסוברים שהשיעור של מלא אגרוף לא נאמר אלא לשיטת

39. הר"ש משאנץ, בסוף דבריו, אמנם חוזר בו מההבנה הזו, משום שבעל המימרה בפסחים הוא רבי יהודה ולא חכמים, אך נראה ברור שהוא אינו חוזר בו מההבנה העקרונית שדין אוהל לחוד ולדין חלון לחוד.

40. הבנה דומה עולה בתוספות רבינו פרץ (ט, ב ד"ה מפני שהחולדה) שמציע שהחור ששיעורו טפח על טפח נעשה צר בפתחתו, כך שמקום המעבר בין החור לבור אינו בשיעור טפח על טפח, ולכן הטומאה אינה עוברת ביניהם.

41. כך אכן מציע הפני יהושע: "ולענ"ד אפשר לומר דר"י בעל התוס' סובר דהאי חור של שרצים דשמעתין, כיון דסמוך לבור ממש הוא, הוי כאהל אחד, כדאשכחן גבי שבת דחורי רשות היחיד הוי כרשות היחיד".

רבי יהודה בלבד, אך רבנן סוברים שהשיעור של חלון שנעשה מאליו הוא בפותח טפח.⁴² ובמילים אחרות, לפי התפיסה הזאת דין אוהל ודין חלון היינו הך.⁴³

ה. מיעוט החלון

1. אופי המיעוט

המשנה מביאה רשימה של דברים הממעטים את החלון ששיעורו טפח על טפח. דיון מרכזי בהבנת מהות הדין של מיעוט מופיע בגמרא בבבא בתרא, שמביאה את המימרא של שמואל לגבי ריקק שמונח בתוך חלון:

אמר ר' טובי בר קיסנא אמר שמואל: ריקק אינו ממעט בחלון. מאי איריא ריקק?
אפי' עבה נמי! לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא עבה כיון דאיחזי ליה לא מבטיל
ליה, אבל ריקק דממאיס – אימא בטולי מבטיל ליה, קמ"ל. (בבא בתרא יט ע"ב)

מתבאר בגמרא שמיעוט החלון דורש ביטול של החפץ שהונח החלון. בהמשך הגמרא, מופיעה הלכה נוספת:

ותיפוק ליה דהוה ליה דבר שהוא מקבל טומאה, וכל דבר שהוא מקבל טומאה
– אינו חוצץ בפני הטומאה! שנילש במי פירות.

מבואר בגמרא שדבר שמקבל טומאה אינו מועיל למעט את שיעור החלון. התוספות דנים ביחס שבין ההלכה של ביטול בחלון באוהל המת, לבין ההלכה של ביטול שמפקיע שם טומאה:

ותימה, אם יבטל ליה תו לא מקבל טומאה... וי"ל דהתם מיירי כגון דעבד בהו
שינוי מעשה. (תוספות, שם ד"ה ותיפוק)

התוספות כותבים שבשונה מהביטול של חלון שאינו מחייב שינוי מעשה, ביטול הטומאה מחייב שינוי מעשה. הרמב"ן מביא את דברי התוספות ומוסיף עליהם:

42. [הערות עורך (ה"ד): לכאורה יש דוחק גדול בהעמדת סתם משנה הנ"ל (אהלות ג, א) דווקא כדעת יחיד של רבי יהודה החולק על חכמים, מבלי שיש במשנה רמז לכך. במשנה נוספת (כלים יז, יב) הוזכר שיעור מלוא אגרוף, וגם את זה יהיה צורך להעמיד כדעת יחיד של רבי יהודה.]
43. נציין שהתוספות רי"ד (עבודה זרה מב, א ד"ה וטהרה) מיישב את קושיית התוספות באופן אחר, שההלכה של חלון שמחבר בין שני אוהלים הוא דווקא כאשר שתי המקומות מקורים, ולכן במקרה הנ"ל שהבור אינו מקורה לא נאמר בו הלכה של חלון והטומאה אינה עוברת מהחור אליו. ונראה ברור בדבריו שההלכה של חלון הוא דין של חיבור בין מקומות ולא מקום מעבר טומאה.

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

והא דאמרינן במסכת סוכה (יג ע"ב), במסכך באוכלין, שאם האוכל מרובה על הפסולת פסולה, משמע משום דמקבלי טומאה – איכא למימר, התם נמי לא מבטל ליה אלא לשבעת ימי החג, ולא טהר עד שיבטל לעולם.
(רמב"ן, שם ד"ה ותפוק)

הרמב"ן כותב שביטול טומאה מחייב ביטול הדבר לעולם, ונמצאנו למדים מכך שאף ביטול בחלון מחייב ביטול לעולם, שהרי לפי שיטה זו, ההבדל היחיד שבין שני סוגי הביטול הוא הצורך בשינוי מעשה.

עם זאת, הרשב"א כותב שביטול ליום אחד מועיל לעניין חלון:

הוא הדין דהוה מצי לאוקומה בשבת, דכיון דביומיה לא חזי ליה, ועל כרחיה מבטל ליה, התם חוצץ הוא ליומו, וכדאוקימנא לקמן בן שמונה חי המונח בחלון, אלא כל שאפשר להעמידה בין בחול בין בשבת, מעמידה, כיון דתנא סתמא.
(רשב"א שם ד"ה חזי)

הרשב"א מוכיח זאת מדוגמא נוספת של ביטול, שמופיע בהמשך הסוגיה, לגבי תינוק שנולד לשמונה חודשים שמונח בחלון:

ובן שמונה המונח בחלון – אתיא אמיה דריא ליה! בשבת; דתניא: בן שמונה הרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו בשבת, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה.
(בבא בתרא כ, א)

הגמרא מבארת שאין לחוש שאימו של התינוק תוציא אותו משם, שכן מדובר בביטול שמתרחש בשבת, ותינוק בן שמונה הוא מוקצה בשבת. הרשב"א מדייק מכך שלמרות שאימו תוכל ליטול אותו אחרי השבת, הדבר נחשב ביטול לגבי יום השבת עצמו.

הבנה חילופית עולה בתוספות, שאף הם עמדו על הנקודה הזאת, ונדחקו להסביר שמדובר בתינוק גוסס, שימות לפני יציאת השבת, ומכאן שהתוספות סוברים שנדרש ביטול לעולם:

אתיא אמיה ודריא ליה בשבת – ואיירי בגוסס, שימות קודם שיצא השבת ואמר דשם תהא קבורתו.
(תוספות, שם ד"ה אתיא)

בביאור המחלוקת, יש לעיין בכמה ניסוחים שמופיעים בראשונים לגבי מהות הביטול. רש"י כותב שתפקיד הביטול הוא להפוך את החפץ לחלק מהמחיצה:

אינו ממעט בחלון – שבין בית לבית ויש בו פותח טפח ומת מונח באחת מהן וטומאה בוקעת לצד שני אין ריק ממעט שיעורן מלהוציא טומאה דכיון דראוי לאכילה לא מבטיל להתם דנהוי כמחיצה.
(רש"י, בבא בתרא יט ע"ב ד"ה אינו ממעט)

כך עולה גם בלשונו של הר"י מיגש:

וכיון דלא מבטל ליה לא חייץ דקימא לן דלא הויא מחיצה דחייצא בפני הטומאה
אלא מאי דלא חזי ליה למידי דודאי בטולי בטליה והוה ליה כעפר שבכותל.
(ר"י מיגש, שם)

גישה אחרת עולה מדברי רבינו גרשום, שכותב שהביטול נועד לתת לדבר החוצץ קביעות,
ואם אינו מבטל, החפץ הוא 'כמאן דליתא':

ואם יש באותו חלון פת ריק אחד אינו ממעט בחלון ומיטמא בית האחר דלא
מיבטיל ליה ודעתיה עליה למיכליה וכמו כמאן דליתא מש"ה אין ממעט.
(רבינו גרשום, שם ד"ה ריק)

גישה דומה עולה מדברי הרשב"א:

ופריק דלאו משום דמקבל טומאה קאמר אלא משום דעתיד ליטלו משם וכל
העומד לינטל אפי' ביומו הרי הוא כנטול ואינו חוצץ. (רשב"א שם ד"ה אמר)

לאור זאת, יש להסביר את הדעות לגבי אופי הביטול באופן הבא. התוספות והרמב"ן
שמחייבים ביטול לעולם, סוברים כשיטת רש"י והר"י מיגש, שתפקיד הביטול הוא להגדיר
את החפץ כחלק מהמחיצה עצמה. לעומת זאת, הרשב"א שמאפשר ביטול לזמן סובר,
לשיטתו, שתפקיד הביטול הוא להעניק לחפץ קביעות במקום, ובכך לאפשר לו לחצוץ בפני
הטומאה.

יתכן ששתי התפיסות הללו תלויות בהבנות השונות שעלו לגבי מהות החלון ואופי
מעבר הטומאה בין שני הבתים. הוה אומר, אם החפץ המתבטל הופך להיות חלק
מהמחיצה, נראה שתפקיד החלון הוא לחבר את המרחבים לאוהל אחד, ואילו מטרת הביטול
היא לייצור מחיצה שמפרידה בין האוהלים. לעומת זאת, אם החפץ המתבטל חוצץ מצד
עצמו ואינו הופך להיות חלק מהמחיצה, נראה שהחלון משמש כמקום מעבר של הטומאה,
ואילו הביטול נועד ליצור חציצה שמונעת את התפשטות הטומאה בין הבתים.

2. שני סוגי מיעוט

הראשונים מקשים על הסוגיה הזאת בבבא בתרא משתי סוגיות נוספות, שעולה מהן
שהביטול אינו צריך להיות לעולם. הסוגיה הראשונה (שבת קנז ע"א) עוסקת בחלון שפקקו
אותו בשבת באמצעות פך כדי למנוע התפשטות טומאה, ודבר ברור הוא שאין כאן ביטול
קבוע, שכן אם מדובר בביטול קבוע, הדבר אסור משום מלאכת בונה בשבת. הסוגיא השנייה
(מגילה כו ע"ב) מביאה סיפור שבו סתמו חלון באופן זמני באמצעות ארון קודש, וגם
בסוגיה זו מוכח שלא נעשה ביטול קבוע, שהרי אסור לבטל ארון קודש באופן קבוע, שכן
מעלין בקודש ואין מורידין.

ביישוב הקושי הזה, התוספות מחלקים בין שני סוגי סתימה:

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

התם מיירי בממעט חלון מכשיעור, אבל אינו סותם כל החלון, להכי בעי ביטול; אבל היכא דסותם כל החלון, כי הכא דקתני חוצצין, דמשמע דסותם לגמרי. (תוספות, בבא בתרא כ ע"א ד"ה היא)

סתימה של חלון שלם אינה מחייבת ביטול, ואילו סתימה של חלק מחלון בלבד מחייבת ביטול. התוספות מוכיחים את החילוק הזה מניסוחים שונים שעולים בשתי סוגיות. בגמרא בבבא בתרא הביטוי שמופיע הוא 'מיעוט' שפירושו סתימה חלקית בלבד. לעומת זאת, בגמרא במגילה מופיע הביטוי 'חציצה' שפירושו סתימה של כל החלון.

סברת החילוק מתבארת בדבריהם של רבינו יונה והרשב"א:

ומיהו הנכון שיש לומר דכל שהוא סותם לגמרי את החלון, אף על פי שהוא עתיד לינטל, חוצץ הוא, ולא אמרו בשעתיד לינטל שאינו חוצץ, אלא כשאינו סותם לגמרי, אלא שממעט שיעורו של חלון; דכיון דאיכא תרתי: חדא, דאינו סותם לגמרי, ועתיד לינטל, אינו חוצץ. והיינו דנקט לעיל לשון 'מיעוט', והכא לשון חציצה. (רשב"א, שם)

התם בסגירת כל הפתח ופקיקת כל החלון, שאין דרך לטומאה לכנס, אבל הא דשמואל כשמקצת החלון פתוח, אלא שהוא מתמעט משיעור פותח טפח על ידי הרקיק, לפיכך כיון שסופו לינטל, הטומאה עוברת דרך מקצתו הפתוח. והכי משמע לשון מיעוט, שמקצתו פתוח, ואין ממעט אלא דבר שמבטלו שם. (עליות דרבינו יונה בבא בתרא יט ע"ב ד"ה אמר)

כלומר, החילוק במידת הסתימה מבטא את מטרת הסתימה. חציצה של חלון שלם משמשת כחציצה שמונעת את כניסת הטומאה, ולכן אינה מחייבת ביטול. לעומת זאת, חציצה של חלק מהחלון בלבד נועדה למעט את שיעור החלון, ולכן מחייבת ביטול.

הגר"ח מוסיף לביאור הזה:

דהיכא דממעט, אי לאו דמבטלו שם, יכולה הטומאה ליכנס שם, דהא אפילו בנקב כל שהוא, גם כן יכולה ליכנס, אם אך הוא עשוי לתשמיש, דהוי פתח, ואם כן, היכא דממעט בחלון ודעתו לפנותו, אם כן, הרי לא ביטל עוד שם פתח ממנו, ויכולה הטומאה ליכנס שם, דהא שם פתח עליו, אבל היכא דאין דעתו לפנותו, ואם כן, הרי מבטל הפתח, דהרי בטל שם פתח ממנו, והוי רק נקב, ואין טומאה נכנסת דרך נקב... וכל זה בממעט בחלון, אבל היכא דסותם כל החלון, הא איתא בעירובין פרק חלון (עח ע"ב), דסתימה עושה מחיצה, ואם כן, הכי נמי גבי חלון, אף דאינו מבטלו והוי עליו דין פתח, אבל סתימה עושה מחיצה, שלא יכולה ליכנס הטומאה ולצאת. (חידושי הגר"ח, שם)

סתימה מלאה נועדה לחסום את התפשטות הטומאה בצורה ישירה, ולכן אינה מחייבת ביטול. סתימה חלקית נועדה להפקיע מהחלון שם פתח, ובכך לחסום את כניסת הטומאה, ולכך היא מחייבת ביטול.

והנה, הרמב"ם כותב שגם סתימה שלימה מחייבת ביטול:

חלון תשמיש שסתמה כולה, או סתמה עד שנשאר בה פחות מטפה – אם בדבר החוצץ בפני הטומאה סתם, הרי זה חוצץ; והוא שיהיה דבר שאין דעתו לפנותו. (רמב"ם, טומאת מת טו, א)⁴⁴

נראה לבאר שהתוספות והרמב"ם נחלקו בהבנת מהות החלון. התוספות סוברים שהחלון הוא פתח שמאפשר את התפשטות הטומאה בין הבתים, ואת ההתפשטות הזאת ניתן לחסום בשני דרכים: א. סתימה מלאה, שחוסמת את מעבר הטומאה. ב. סתימה חלקית, שמפקיעה את שם הפתח וממילא אין מקום לטומאה לעבור.

מאידך גיסא, הרמב"ם, לשיטתו, סובר שהחלון משמש כחלק מהאוהל ולא כפתח, והוא מחבר את המרחבים לאוהל אחד. מכיוון שכך, תפקיד הסתימה אינו לחסום את דרכה של טומאה המתפשטת, אלא להפקיע את שם האוהל האחד, ולחלק את הבתים לאוהלים נפרדים, ולכן אין הבדל לדעתו בין סתימה חלקית לסתימה מלאה, ושתייהן דורשות ביטול.

ו. סיכום

פתחנו את המאמר עם שלושת השיעורים בדין טומאת חלון באוהל המת, והסתפקנו כיצד להבין אותם. לאחר מכן עברנו לעסוק ביסוד דין טומאת אוהל והצענו שתי תפיסות מרכזיות: א. טומאת אוהל היא הרחבה של טומאת מגע ('אהילות'). ב. טומאת אוהל היא מקור עצמאי של טומאה, דהיינו 'מקום המת' ('אהילות'). כהמשך לדיון הזה הצענו שני דרכים בהבנת פעולת המגע בטומאת אוהל: א. מגע באמצעות התפשטות הטומאה באוהל. ב. מגע באמצעות האהילה שיוצרת זיקה בין האדם הנכנס לאוהל לבין המת עצמו. הצעה נוספת שעלתה הייתה לחלק בין שתי הלכות של טומאת אוהל: א. אוהל 'נגיעה' שפועלת כסוג של מגע. ב. אוהל 'המשכה' שפועלת כטומאה חדשה, כאשר הנפקא מינה ביניהן היא בשאלת הצירוף עם טומאת מגע.

בהמשך המאמר עברנו לנושא של מעבר טומאה בין אוהלים נפרדים, ובהתאם להבנות שעלו ביסוד טומאת אוהל, הצענו שני הסברים בשאלה למה טומאה אינה עוברת בין אוהלים שונים. הבנה אחת שמדובר בדין חציצה, שהקיר שבין האוהלים חוצצת מפני

44. הראב"ד בהשגות על הלכה ב מזכיר את החילוק של בעלי התוספות.

חלון בטומאת אוהל - צוהר להבנות השונות ביסוד טומאת אוהל

התפשטות הטומאה. הבנה שנייה שמדובר בדין בהגדרת המרחב, שיש כאן קביעה עקרונית שטומאה מתפשטת באוהל אחד בלבד ולא בין אוהלים נפרדים.

בהתאם לכך, הצענו שני ביאורים בהבנת טומאת החלון: א. טומאת האוהל מתפשטת דרך החלון. ב. החלון מחבר את שני האוהלים לאוהל אחד וממילא הם נטמאים. העלינו מספר השלכות להבנות אלו בטומאת חלון.

א. מחלוקת האחרונים לגבי תוקף דין חלון, שלדעת הש"ך החלון מטמא מדרבנן בלבד משום שהטומאה מתפשטת בין אוהלים נפרדים, ואילו לדעת ה'מגן אברהם' מדובר בטומאה מהתורה משום שהחלון מחבר ביניהם לאוהל אחד.

ב. מעמד החלון בתחומים נוספים, כגון בטומאת כוהן נזיר ומצורע, וזאת לאור השיטות שסוברות שלמרות שהחלון מועיל להתפשטות טומאה הוא אינו מועיל בתחומים אלו שכן נדרש בהם מגע עם המת עצמו.

ג. טומאה שנמצאת בתוך ארון בקיר הבית, שנאמרו שתי דעות האם התפשטות הטומאה לתוך הבית דרך חלון תגרום לטומאת הקיר של הבית כדין טומאת אוהלים.

ד. הבנתו המחודשת של הרמב"ם על המשנה של ביב לפיה הטומאה אינה מתפשטת מהביב לתוך הביב למרות שיש ביניהם חלון בשיעור טפח על טפח, שבאופן פשוט מוכיח שטומאת חלון היא טומאת התפשטות.

לאחר מכן חזרנו להסביר את השיעורים השונים בדין טומאת חלון, והעלינו שני הסברים בהבנת השיעור של טפח על טפח. הסבר אחד, ששיעור טפח על טפח הוא שיעור של אוהל, והסבר נוסף, ששיעור טפח על טפח הוא שיעור מקומי של חלון. הצענו לתלות בכך את הבנת הייחס בין השיעור של טפח על טפח והשיעור של מלוא מקדח בחלון העשוי לתשיש, שלפי ההסבר הראשון מדובר בדינים נפרדים, ואילו לפי ההסבר השני מדובר בשיעורים שונים של דין חלון. הזכרנו שנפקא מינה אפשרית לשאלה הזאת היא בהלכה של חלון העשוי להכניס ולהוציא. כמו כן, העלינו שאלה דומה בייחס לשיעור של מלוא אגרוף בחלון העשוי מאליו, שאלנו האם מדובר בשיעור של אוהל או בשיעור מקומי של חלון, והראינו שהשאלה הזאת תלויה בייחס שבין השיעור הזה לשיעור דומה המופיע לגבי אוהל הנעשה מאליו.

בסוף המאמר עסקנו בהלכה של מיעוט בחלון. הבאנו מחלוקת בין הראשונים לגבי אופי הביטול של החפץ המונח בחלון, והסברנו שמדובר בתפיסות שונות בהבנת אופי המיעוט, האם מדובר בחציצה בין אוהלים או בחציצה מפני התפשטות הטומאה. לסיכום הדבר נאמרו שלוש שיטות בהבנת אופי הסתימה:

א. גישת הרשב"א: הביטול הוא זמני, ונועד לחסום את דרכה של הטומאה.

ב. גישת הרמב"ם: הביטול הוא לעולם, כך שהחפץ מתבטל למחיצה, והוא נועד לחלק את המרחבים לאוהלים נפרדים.

ג. גישת התוספות: ישנם שני מסלולים של סתימה שנועדו לחסום את דרכה של הטומאה:

סתימה זמנית ללא ביטול לעולם - נועדה לחסום את הטומאה בצורה ישירה.

סתימה קבועה עם ביטול לעולם - נועדה להפקיע את שם הפתח, וממילא אין מקום למעבר הטומאה.